Мене ще маленьким узяли у двір; то поки був хлоп’ятком, веселе було мені життя: пані годувала бубликами, а з паничем було цілісінький день граємось по клунях, деремо горобців, у м’яча побиваємось: я тікаю, а панич улуча; деколи так учистить, що аж підскочиш; та і в коней було як станемо бігать, то здорово лупив мене по жижках пугою. Панич, спасибі йому, дуже мене любив і жалував!.. Як же підросли, то панича одвезли у школу, а мене віддали у столяри. Був я і в ткачах, та й там недовго насидівсь; така морока з тими нитками: до якої не доторкнешся, так вона, бісова волосінь, і увірветься! Тільки було і оддишеш трохи, як підеш коней почистить. Не знали вже, куди мене пхнуть, а конюхи, спасибі їм, і стали прохать, щоб віддали мене на конюшню; так ото пан і пита:

— Данилка, чи маєш охоту коней чистить?

— Як,— кажу,— не мати! Усякий чоловік має охоту коней чистить!..

— Брешеш,— каже пан,— я перший не маю охоти коней чистить.

Може, він шуткував, бо як на мене, то цілісінький би день чистив коней. Було нікому не дам і одного коня вичистить, сам усіх вискребу; а конюхи, спасибі їм, ніколи за се на мене не сердились. Хотіли було, щоб я за хварейтора їздив, так раз, як повезли паню до церкви, кучер Дмитро і гукнув: "Держи у праву руку", а я якось повернув у ліву, та й перевернули бричку і дуже-таки забили паню... Так з того часу тільки вже коней чистив, аж поки не вернувся з школи панич і не довелось мені везти його у Київ. Раз прийшов він на конюшню та й каже:

— Чи не хочеш, Данилка, їхати у Київ?

— Чому не хотіть! — кажу.

А моя тітка Горпина ходила у Київ, то було як почне розказувать про ті церкви, золотом вкритії, про печери, про Дніпро, що неначе море розлилося, то, здається, і коней покинув би та помандрував у Київ. Пошили мені свитку, дали й нові чоботи, і шапку і звеліли налагодить візок і пару коней. Налагодив я візок та й думаю собі: чи ще й втрапимо у той Київ? Бо як живу на світі, ніколи мені не доводилось виїздить із Савинець.

Як уже зібрались їхати, трохи були мене не зоставили. Прийшов до пана прикажчик Свирид Хролович та й каже:

— Чи не Данилку посилаєте з паничем?

— Данилку,— одказує пан,— а що?

— Та він,— каже,— де-небудь переверне панича, у його й коней покрадуть; та що коней! Шапку з голови вкрадуть і в буцегарню запруть та ще й випорють; хіба ж ви не знаєте,— каже,— що він навіки дурний?..

Я слухаю та мовчу, а мене пан пита:

— Чи справді ти такий дурний, як Свирид Хролович каже?

— Не знаю,— кажу,— тільки ж з того не будеш розумним, що у Свирида Хроловича дуже багацько розуму.

— Бачиш,— каже пан,— не взяв його кат: нехай же побачить світу, то він ще порозумнішає!

Ну, не бісового ж тобі сина й син, диявольський прикажчик!.. Який йому гаспид гадав отеє казать!.. Якби мовчало, чортове опудало, то нічогісінько б і не було: бодай йому отак напророчили наглу смерть, як він мені, не в добрий час, напророчив усе те лихо!..

Не од’їхали ми од Савинець і п’яти верстов, як — бог його зна, від чого — звернули коні з дороги, та казна-куди й завезли. Може, панич і спав, а я — так ні, хоч заприсягти: сиджу собі та й думаю, які то там у Києві церкви та печери: коли разом — беркиць, так і бебехнулись у рівчак. Підняли візок, панич розсердився, грима, щоб на дорогу виїздив: дивлюсь, аж нема тієї дороги: кругом степ та рівчаки. Довгенько-таки попоїздили, ще раз перевернулись, поки натрапили на шлях, і приїхали у превелике село. Тільки одпріг я коней, а панич і гукнув:

— Піди лишень, Данилка, на базар та купи до чаю бубликів. Та гляди, не заблудись; ось бач,— каже,— у нашому трахтирі нові ворота під повіткою.

— "Бачу,— кажу, та й пішов.

Ну та й базар же у тому селі! Такий майдан — з наші Савинці, і весь вкритий народом; чого там не було: і скотини, і старці, ще й кацап з богами розташувався. Купив я в’язку бубликів, причепив до пояса та й пішов у трахтир; коли зирк, аж ведуть ведмедів. Люди кругом обступили, дивляться; і я дивлюсь, та так задивився, що й забув, де наш трахтир. Став згадувать — мені й здалось, що моя вуличка пішла у праву руку; от я і потяг; ішов, ішов та й з села вийшов. Вернувся, пішов другою вуличкою, здається — от-от недалечко, та й знов на базарі опинивсь. Тим-то, думаю, багацько й люду того на сім базарі, що хто б куди не йшов, то так його і виведе на майдан. Знов потяг, усе село обійшов, один будинок неначе зовсім наш — і ворота такі ж під повіткою, так біля воріт же стоїть віз, а біля наших воріт того диявольського воза не було. Отак водило трохи не до вечора: то вийду з села, то знов на базарі опинюсь, та вже з паничем стрівся.

— Що ти тут робиш? — питає.— Я вже думав, що тебе чорти вхопили!

— Може б,— кажу,— і вхопили, коли б не прийшли вирятувать! Анахтемська,— кажу,— мара водила!

— Се тебе,— каже панич,— дурна твоя голова водила! Та ще якою проявою по містечку ходиш, де твоя шапка?

— Як, де? — кажу.— На голові!

— А подивись!

За шапку — чортма, тільки чуб і налапав... Що за біс, думаю!

— А бубликів купив? — спитав панич.

— Купив,— кажу.

— Де ж вони?

— Ось,— кажу.

Коли зирк, аж тільки один мотузок теліпається біля пояса. Мабуть, як задивився на ведмедів, бісові циганчата (а там їх до чорта вешталось) і бублики обтрощили, і шапку зняли. Дійшли до нашого трахтира, дивлюсь, аж се той самий будинок, де віз стоїть! І поставила ж його нечиста мати, щоб чортяка поставила її догори ногами!.,

Купив мені панич шапку, та не знаю вже, на яку голову її пошито,— велика-превелика; тільки трюхне, то вона, бісова тварюка, так тобі й хуркне аж до самісінького рота; морока мені була з нею! Ну, так ото поки мене водило, і коні одпочили; запріг, і поїхали вже по стовбовому шляху рівчаками пообкопуваному, щоб часом, як звернуть коні з дороги, не казна-де перекидатися та шукать того шляху. Мабуть, щось розумне вигадало!.. Ще раз переночували та й поїхали вже по кам’яному шляху.

Як їм не обридло його й робить! Понабивано каміння дрібно-дрібно, неначе горохом вислано.

Сонечко вже височенько стояло, як ми доїхали до слобідки, що на сім боці Дніпра, проти самого Києва. Мій боже милий!.. Не знаєш, на що й дивиться, чи на Дніпро, чи на Київ!.. По всій горі, та й гора неабияка, так і виприщило церквами; а дзвініця аж до самісінького неба, не знаю вже, хто й збудував її таку високу.

Було се у саме половоддя, як Дніпро розлився верстов на вісім завширшки. Коли таке й море, то велике!.. (Люди кажуть, що море від того таке велике, що скотина не п’є з його води). Не дуже й гаялись, зараз поставили візок з кіньми на порон і відчалили. Довгенько-таки тягнули лоцмани порон побіля берега, та бачать, що вподовж Дніпра ніяк не перепливуть, от вони за весла та й перехопились на той бік. Ну, та й гора ж у тому Києві — насилу звезли сердешні коні, аж засапались. Вже як вибичувались на рівне, так трошки оддихали і побігли підтюпцем. Тільки з’їхали на місток, що йде під башту, а москаль і гука:

— Ей, ти, хахол, їдь шагом!

Тягну за віжки, тпрукаю,— нічого не вдію. Як напував коней, і забув позагнуздувать: а москаль знай грима:

— Шагом, кажу тобі!

— Тпрукніть,— кажу,— господа служба, може, вони вас послухають; бачите, не позагнуздувані коні.

А москаль мене палицею, палицею!

— Нуздай,— каже,— безмозкий хахол, нуздай!

Гемонська шапка насунулась на очі, нічогісінько не бачу, а москаль так і трощить палицею!.. Та вже панич, спасибі йому, оборонив. Тільки вихопились з-під башти, я й підняв шапку... Батечки!., як глянув, аж затрусився: гак мені й блиснула у вічі Печерська Лавра, вся в золоті, аж сяє; здалось мені, неначе на небі її побачив. Тутечки недалечко від неї й на квартирі стали.

На другий день, на Миколая, пішли ми з паничем у Тавру. Ну, та й до біса ж там тих чортів! Куди не глянь, крізь по мурах намальовані; може, і в самому пеклі нема їх стільки!.. Усе скаляться до угодників, а ті їм дулі показують. Як задзвонили у всі дзвони (та й здорово ж гудуть — здається, й ти з ними гудеш), стали миряни находить, дивлюсь — ідуть пани з китицями, а плечі неначе соняшниками понакривані.

— Що се за люди? — питаю панича.

— Се,— каже,— генерали.

— Що ж воно таке — генерали?

— Найстарші,— каже.

Уперше побачив тих генералів, бодай не довелось удруге їх і бачить!.. Досталось мені од них на горіхи, і теперечки вони мені ще сняться!.. Довгенько-таки ми простояли на бабинцю; панич усе поглядує на панночок, а мені так і кортить у церкву: далі, як пройшло чимало-таки народу, і ми увійшли. Батечки!.. Як глянув я, що там діється, то й себе забув: і на канастасі святі, і скрізь по стінах святі, од низу аж до самісінького верху... Незчувсь, як і до царських врат дійшов. Іду собі та все шукаю, де ті печери. Коли тільки що намірився перехреститься, а мене хтось за руку — хап! Озирнувсь — аж генерал, увесь у синьому і білі соняшники на плечах; дивлюсь — ще генерал за другу руку хапа та й повели з церкви.

— Будьте ласкаві,— кажу,— виведіть, лишень, до мене і мого панича, бо я з ним разом прийшов.

— А хто твій панич? — спитали.

— Яків Олександрович,— кажу.

Отак розмовляю з ними, та й вийшли на бабинець, коли разом як затопить мене по потилиці! Не знаю вже, як і голова моя вдержалась на плечах: озирнувсь, аж то третій генерал, теж у синьому; так я від його драла, одбіг з півгонів та й став. Стою собі та й думаю: що б він таке сказав, як би його спитать, за що мене вдарив?.. Не знаю вже, що б він таке вигадав!.. Як скінчилась служба, почали миряни виходить із церкви, кого не спитаю:

— Чи не бачили мого панича?

Усі мовчать, неначе у них повен рот води; витріщиться тільки на тебе та й іде дальш, буцім не його й питають. Чи вони дурні, чи їм позакладало?.. Коли чую, хтось гука: "Данилка, Данилка!" Озирнувсь, аж панич.

— Чом тебе,— пита,— не було в церкві?

— Е, чом; синій генерал,— кажу,— такого дав мені потиличника, що й досі слухаю чмелів!

— Ти б,— каже,— ще у вівтар заліз!

— Та я,— кажу,— шукав печери...

— Печери не в церкві,— каже,— а під землею; завтра туди підемо; тільки гляди, не одставай, а то як заблудишся, то вже звідтіля й не вийдеш.

— Се,— кажу,— й тітка Горпина мені казала.

Так ото на другий день і пішли ми у ті печери: обійшли поза муром, де чорти намальовані, та й стали сходить по східцях. Народу сила, ледве продерешся, так я держусь за панича, як сліпий за поводатаря. Уходимо у церкву, аж дивлюсь — стоїть біля дверей синій генерал; от, думаю, вдарить або прожене,— та, щоб його як-небудь умилостивить, вклонився йому та й кажу:

— Бувайте здорові, господа служба, з понеділком!

Та з ляку й випустив паничеву полу; туди-сюди, хіп-хап і вхопивсь за чужу — думав, що паничева; тільки смикнув, а той мене за руку.

— Калавур,— репетує,— злодія піймав!

— Та се я,— кажу,— Данилка з Савинець...

— Брешеш,— каже,— ти хотів хустку з кишені витягти!..

— Тю на твого батька! — кажу.— Я й не знав, що в тебе й хустка є в кишені!

А тут де не взявсь синій генерал,— їм, бач, до всього є діло,— хап мене за комір, та й вивів надвір, де москаль стоїть з палицею.

— Озьми,— каже,— та одведи його у часть.

Узяв мене москаль за рукав та й повів. Я йому кажу, щоб він мене пустив до панича, а москаль мене штовха та вивів за окопи.

— Пустіть,— кажу,— я не хочу з вами гулять...

Не пуска диявольський син, ще й ляпаса дав. Що тут на світі робить?.. Утік не втік, думаю, а побігти можна, а я дуже прудкий; — рвонувсь та навтікача, біжу, а тут рівчак; я плиг, а гемонська шапка аж до самісінького рота так мені й наскочила, неначе арканом мене накинуло; поки стяг — і москаль нагнав; за чуб, та так і в буцегарню привів.

— Озьміть,— каже,— рештанта та пильнуйте, бо він втікачка.

Увели мене в буцегарню; дивлюсь — три москалі в дурня грають, і народу чимало-таки зібралось; деякі в хаті сидять, а другі із-за риштування хижо дивляться, неначе вовки із-за тенет. Сиджу й я; вже б і обідати пора, їсти хочеться, аж шкура на тобі тріщить, так не випускають і нічогісінько мені не кажуть. Та й досадно ж стало, матері їх біс! Здається, отак би узяв та й перевернув диявольську буцегарню!

— А що,— спитав,— чи довго мені тутечки сидіть?

— Поки не випустять,— одказують москалі.

— А коли ж випустять,— питаю.

— Тоді, як випустять,— кажуть, а самі регочуться.

— Бач, іроди, ще й кепкують!

— Постривайте,— кажу,— я на вас паничеві пожаліюсь!

А вони регочуться, аж за животи хапаються. Досадно мені стало.

— Не смійтеся,— кажу,— як розсердите мене, то я вам і вікна повибиваю.

— Попробуй,— кажуть,— то ми тебе зв’яжемо і під нари кинемо!

Ще справді, думаю собі, зв’яжуть: я один, а їх до чорта. Нічого робить, терпи, Данило. Однак знайшовся добрий чоловік, одвів мене в куток та й каже:

— Мовчи, чоловіче; тутечки силою нічого не вдієш, а підожди старшого.

Став мене розпитувать, відкіля я і за що посадили. Розказав йому усе, як диявольський прикажчик, не в добрий час, напророчив мені сидіть в буцегарні.

— От,— кажу,— мене й посадили.

— Ну, сількісь[1],— каже,— я тебе навчу, що робить, щоб швидше випустили.

— Навчіть, будьте ласкаві,— кажу,— я за вас богу помолюсь!

— Як прийде,— каже,— старший та спита, чи тутечки двірник грапа Кишкевича, то ти й обізвись, от тебе зараз і випустять.

Дав мені, спасибі йому, і шматок хліба. На другий день тільки що прокинулись, москаль і тика мені у руки мітлу.

— Вимети,— каже,— рештантську.

— Щоб тому руки повідсихали,— кажу,— хто й местиме вашу буцегарню! Нехай вона вам на радість завалиться!

— Мети, кажуть тобі,— гукнув москаль,— у нас такий звичай, щоб рештанти мели.

— Наплювать мені,— кажу,— на ваші звичаї!

А тут той чоловік, що мене навчав, і каже:

— Ке лишень мітлу, я вимету.

— Ну, тривай же, мугир,— каже москаль, оддаючи чоловікові мітлу,— хіба господь не приведе, а вже б ми тебе знатно прохворостили!..

— І батько ваш лисий,— кажу,— не діжде сього!

Коли тут двері,— рип, лізе якась товста та червона пика, а очі зелені, як пляшка, так блищать. Москалі повипинались, рештанти повставали, і я устав — зараз догадався, що се, мабуть, старший.

— Тутечки,— спитав,— двірник грапа Кишкевича?

— Тутечки,— кажу.

— Ти? — каже, витріщившись на мене.

— Еге,— кажу.

— Ходи ж сюди,— каже,— коли ти.

Перейшли через сіни і увійшли в другу хату. Дивлюсь, стоять чоловіка з шість москалів, посередині на помості прослане ряденце, а деркачів — різок — і на два вози не забереш.

— Ляговись,— каже мені старший, показуючи на ряденце.

— За віщо? — кажу.

— Не знаєш? — каже.— За те, що не слухаєш економа.

— Якого економа? Перехрестіться! — кажу.— У нас у Савинцях і не чули про того економа; тільки і є отой диявольський прикажчик, що запроторив мене у вашу гаспидську буцегарню.

— Е, так ти ще,— каже,— супротивляться і одбріхуваться?

— Та він, ваше благородіє,— каже той москаль, що неволив мене мести,— хотів ще втікати!..

— І вікна намірявся повибивать,— каже другий.

Далі всі загомоніли:

— Грубіянствував, не слухався!

— Ляговись, ляговись,— гримнув старший,— от я тебе, сякий-такий!

— І батько твій лисий,— кажу,— не діжде сього, щоб я ліг!..

Як затупотить же та закричить:

— Беріть його, кладіть!

Схопили мене, беркиць так, як жабу, на ряденце і розплатали... Я кричу "хто в бога вірує, рятуйте!" — а вони з обох боків шмагають. Вже я й просився й молився, так тільки й чуєш: "перемініть деркачі" та "дужче бийте"! Як його на світі дужче й бить!., хоч сто чортів приведи, та й ті б дужче не били. Нівечили мене, нівечили, бісові жироїди, поки не виперло з мене духу!.. Як вже вдовольнились, вивели мене з буцегарні та й пхнули. Пішов я, ледве дибаю, а тут ще анахтемська мара водить почала. Не знаю, як би я й на квартиру втрапив, коли б не побачив наших коней, як вели напувать: так ото вже з ними й я прийшов. Тільки вгледів мене панич, ну мене лаять.

— Та не гримайте,— кажу,— хоч ви; ось подивіться лишень, що мені було!

Розказав йому, та як показав, так він аж злякався.

— Я,— каже,— сього їм не подарую; як вони осмілились мого чоловіка бить!

За шапку та в буцегарню.

— Гледіть,— кажу,— як стануть вас намовлять, щоб казали, що ви двірник грапа Кишкевича, то, крий боже, не кажіть, а то й вам ще буде те ж саме, що й мені.

Не забарився панич, приїхав та й каже:

— Чом ти не сказав, що ти мій чоловік, а вигадав якогось двірника.

— Е, чом! — кажу.— Теперички й я вже знаю, чом!

— Там тебе,— каже,— дурня, одурили!

— Може, й одурили,— кажу,— так не багацько ж треба мати розуму, щоб вибить чоловіка! Бог з ними!.. Нічогісінько б не було,— кажу,— якби не диявольський прикажчик!..— Та й заплакав.

Панич їздив жалуваться і до найстаршого, та вже хоч до чорта з рогами їдь, а не виколупаєш того, що тобі всипали. Увечері, як вогнем мене всього запалило, зо всіх мурів, що бачив у Лаврі, позлітались чорти, так і лізуть мені у вічі; так ще не так чорти, як ті сині генерали, особливо ота товстопика мацапура, так над душею з деркачем і стоїть та знай гука: "Ляговись, ляговись!" На четвертий день ледве опам’ятувався, вже думали, що вмру. Так ото, кажу, як одужав трошки, і прийшов до панича:

— Тікаймо звідсіля,— кажу,— а то як тутечки поживемо ще який час, то не доведеться нам і Савинці побачить; вони, ті сині генерали, нас з світу зженуть!

Мабуть, і панич злякався, бо того ж дня й поїхали; та на превелику силу вибрались із Києва: ніяк не допитаєшся, де та дорога у Савинці, та вже панич став розпитувать, куди виїхать на перевіз, так сказали. Ну, та й легенько ж зітхнув, як перехопились на той бік Дніпра; аж тричі перехрестився!

Однак я думав, що як втекли з Києва, то вже і лихо обминули, аж бачу — ні. Така спіткала нас біда, од якої нехай бог оборонить усякого чоловіка: коней покрали, от що! Та ще як і покрали, сміх та й тільки! Привів я до колодязя напувать коней, дивлюсь, нема цебра, нічим в корито натягать води; а циган стоїть біля колодязя та й каже:

— Ке лишень мені коней подержу, поки ти збігаєш за відром.

Я йому як доброму чоловікові і віддав коней, а сам мерщій за відром, швиденько й повернувсь, дивлюсь — нема ні цигана, ні коней! Метнувся

сюди, туди, шукаю анахтемського харциза, розпитую людей — нема. Ніхто й не бачив, неначе чорти його вхопили!

Я скоріш до панича:

— Біда,— кажу,— коней покрали!

— Отакої ще! — каже панич, ударившись руками об поли.— Ну, що ж ми теперечки будемо робить!

— А що,— кажу,— робить! Посидьте тутечки, а я збігаю у Савинці за кіньми.

— Дурний,— каже,— до Савинець більш, як сто верстов; поки доведеш коней, то знов у тебе їх покрадуть. Я,— каже,— підводу найму.

Так ото на тій підводі і додому приїхали. Як побачив я наші Савинці, то аж заплакав з радощів. Та вже ж і сердився на мене пан; не так за те, що мене випарили в буцегарні, як за те, що коней покрали.

— Як би,— кажу,— їх і не вкрали, коли Свирид Хролович не в добрий час напророчив? Усі ж,— кажу,— їздять у Київ, і тітка Горпина ходила, а нікому ж ніякої кривди не було, а мене і били, і коней покрали, шапку з голови вкрали!.. Ну, самі подумайте,— кажу,— як-таки з живого чоловіка шапку вкрасти?

Так чого вже панові не казав, як не завіряв, не йме віри та й не йме. Та дарма, що вони пани, а багато дечого й за нашого брата не знають; ну, як-таки й сього не знать, що деколи чоловік напророчить тобі, та як не в добрий час, то вже що не роби, як не стережись, а так саме здіється, як воно тобі набрехано!.. І чом би йому, диявольському прикажчикові, не сказать, щоб чорти похапали отих котолупів і щоб спалилась з деркачами ота гаспидська буцегарня! Не один би добрий чоловік сказав йому за се велике спасибі.

[1] Добре, гаразд, байдуже.